
ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

УДК 351.746.1: 356.13 (477)

О. І. БЕРЕЗЕНСЬКИЙ, кандидат військових наук, професор кафедри спеціальних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ДІЇ ПРИКОРДОННОГО НАРЯДУ “ПРИКОРДОННИЙ ПАТРУЛЬ” ПРИ ЇХ ВИЯВЛЕННІ

Вивчення досвіду служби прикордонних нарядів та визначення сукупності інформаційних ознак правопорушень дало можливість узагальнити та структурувати послідовність дій прикордонного наряду “Прикордонний патруль” щодо запобігання або припинення правопорушення.

Ключові слова: *прикордонний патруль, сукупність інформаційних ознак, типи правопорушень.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Істотно змінився світ. Його зміни позначилися на міждержавних кордонах. Трансформувалися загрози з військових як головних – у невійськові. Основними серед яких стали: масштабна незаконна міграція, торгівля наркотиками, зброєю, засобами терору, активна контрабанда діяльність. Це вимагає пошуку заходів, які зможуть забезпечити надійність охорони державного кордону та захист інтересів нашої держави.

Одним з низки заходів може бути, зокрема, пошук науково обґрунтованих методів щодо дій прикордонного наряду “Прикордонний патруль” при виявленні ознак правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Даними питаннями займалися І. В. Білоусов, А. М. Білорус, А. М. Клочак та інші, але у зв’язку зі вступом в дію чинного Кримінального процесуального кодексу необхідно провести дослідження, які відобразять його вимоги на діях прикордонного наряду “Прикордонний патруль”.

Метою статті є розробка методики дій прикордонного наряду “Прикордонний патруль” при виявленні ознак правопорушення.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

проаналізувати та згрупувати ознаки протиправної діяльності на державному кордоні;

розробити методику дій прикордонного наряду “Прикордонний патруль” при виявленні ознак правопорушення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи зміст правопорушень, які були припинені, доходимо висновку, що вони можуть бути поділені на дві групи, умовно назвемо їх “неорганізовані” та “організовані” правопорушення.

Категорія “неорганізовані” – можливі правопорушники, які самотійно намагаються вчинити або вчинили правопорушення у сфері охорони державного кордону, та “організовані” – можливі правопорушники, які входять до різних національних і міжнародних злочинних угруповань, які здійснюють протиправну діяльність в зоні відповідальності прикордонної служби, а також правопорушники, які користуються послугами означених угруповань [4].

Кожна з цих категорій при здійсненні правопорушення переслідує певну ціль. Аналіз цілей, які вони ставлять перед собою, дає можливість визначити основні типи правопорушень, виходячи з мети дій правопорушника, які наведено у табл. 1.

Кожному з типів правопорушень притаманна певна сукупність інформаційних ознак, що підтверджують результати вивчення змісту та характеристик правопорушень на ділянках відповідальності різних відділів прикордонної служби. Вони були узагальнені та згруповані і наведені у табл. 2.

Таблиця 1

Основні типи правопорушень на державному кордоні

№ з/п	Назва типу правопорушення
1	Контрабандна діяльність (КД)
2	Незаконна міграція (НМ)
3	Порушення режиму державного кордону України (ПРДК)

Таблиця 2

Перелік основних інформаційних ознак типових правопорушень на ділянці відповідальності відділу прикордонної служби поза пунктами пропуску

№ з/п	Інформаційні ознаки	Типи правопорушень		
		КД	НМ	ПРДК
1	Наявність нічийного транспорту або вантажу та інших предметів, які покинуті або залишені біля державного кордону	+	+	+
2	Наявність предметів або речей людини, покинутих або залишених поблизу державного кордону	+	+	+
3	Сліди від коліс транспортного засобу, виявлені в безпосередній близькості від державного кордону	+	+	-
4	Сліди від коліс транспортного засобу, виявлені на державному кордоні	+	+	+
5	Сліди свійських тварин на державному кордоні	+	-	+
6	Сліди свійських тварин поблизу державного кордону, за лінією основних інженерно-технічних споруд	+	-	-
7	Сліди людини на державному кордоні	+	+	+
8	Сліди людини поблизу державного кордону	+	+	+
9	Наявність людини, яка перетинає державний кордон або групи осіб	+	+	+
10	Наявність поблизу кордону невідомої особи або групи осіб	+	+	+
11	Наявність місць маскування слідів на контрольно-слідовій смузі, пролазу через загороджувальний паркан або підкопу сигналізаційної системи	+	+	+
12	Наявність пристосувань або технічних засобів (гумовий човен і т. д.) поблизу державного кордону	+	+	+

№ з/п	Інформаційні ознаки	Типи правопорушень		
		КД	НМ	ПРДК
13	Наявність біля державного кордону прим'ятої трави, щойно зрубаного дерева та інших зовнішніх ознак рослинності	+	–	+
14	Наявність диму від багаття, автомобіля біля державного кордону	+	+	+
15	Наявність світла від багаття, ліхтарика та інших світлових ознак біля державного кордону	+	+	+
16	Наявність осіб і транспортних засобів, що займаються сільськогосподарською, промисловою та іншою діяльністю біля державного кордону без дозволу прикордонної служби	+	+	–
17	Наявність біля державного кордону осіб, які мають одяг, спорядження та інші предмети, що не відповідають одягу жителів прикордонних районів	+	+	+
18	Наявність схованок або укриттів поблизу державного кордону	+	+	–
19	Масові безлади на території суміжної держави, які можуть призвести до порушень державного кордону	–	+	+
20	Наявність покинутих та занедбаних споруд або приміщень у прикордонній смузі або контрольованому прикордонному районі	+	–	–
21	Наявність біля державного кордону автомобіля з тонованим склом, без номерних знаків або з реєстраційним номером суміжної держави	+	+	+
22	Стихійне лихо та інші надзвичайні ситуації на території України або території суміжної держави	–	–	+
23	Переміщення прикордонного знаку або інформаційного знаку (спроба незаконної зміни проходження кордону)	–	–	+
24	Навчання військових або правоохоронних підрозділів України поблизу державного кордону	–	–	+
25	Навчання військових або правоохоронних підрозділів суміжної держави поблизу державного кордону	–	–	+
26	Заходи (мітинги, фестивалі і т. д.) з масовою участю населення на території України	–	+	+

Продовження табл. 2

№ з/п	Інформаційні ознаки	Типи правопорушень		
		КД	НМ	ПРДК
27	Заходи (мітинги, фестивалі й т. д.) з масовою участю населення на території суміжної держави	–	+	+
28	Ознаки неадекватної, незвичайної та іншої підозрілої поведінки у осіб, які перебувають в контрольованому прикордонному районі (нервозність, агресивність та інше)	+	+	+
29	Наявність поблизу державного кордону особи, яка за зовнішніми ознаками належить до громадян неслов'янської національності	–	+	+
30	Наявність біля державного кордону особи, причетної до протиправної діяльності	+	+	+
31	Наявність осіб, які не проживають у населених пунктах прикордонних районів	+	+	+
32	Відомості про ведення спостереження за порядком охорони державного кордону жителями прикордонних районів у безпосередній близькості до кордону	+	+	+
33	Наявність в ефірі радіопереговорів про майбутнє правопорушення	+	+	+
34	Відомості про порушення державного кордону літальним апаратом	+	–	–
35	Наявність у повітряному просторі біля державного кордону літальних апаратів	+	–	–
36	Кризова ситуація на території прикордонних районів України	+	+	+
37	Кризова ситуація на території прикордонних районів суміжної держави	+	+	+
38	Відомості про майбутнє, можливе правопорушення, які отримані від засобів виявлення інформаційних ознак протиправної діяльності	+	+	+
39	Відомості про факт скоєння правопорушення, які отримані від засобів виявлення інформаційних ознак протиправної діяльності	+	+	+
40	Наказ, розпорядження старшого начальника про посилення охорони державного кордону, участь в проведенні операції й т. д.	+	+	+

Закінчення табл. 2

№ з/п	Інформаційні ознаки	Типи правопорушень		
		КД	НМ	ПРДК
41	Орієнтування правоохоронних структур та інших взаємодіючих органів і служб про можливий або існуючий факт скоєння правопорушення	+	+	+
42	Відомості про спробу втягування персоналу Державної прикордонної служби України в протиправну діяльність	+	+	+
43	Відомості про спробу втягування населення прикордонних районів у протиправну діяльність	+	+	+
44	Дані про наявність у жителів прикордонних районів радіозв'язку із правопорушниками, спільниками осіб, що займаються протиправною діяльністю	+	+	+
45	Відомості про факт або майбутнє правопорушення, які отримані від підрозділів охорони державного кордону суміжної держави	+	+	+
46	Інші інформаційні ознаки	+	+	+

Основним виконавцем завдань щодо запобігання правопорушенням у сфері прикордонного законодавства є прикордонний наряд “Прикордонний патруль”, що підтверджує його призначення. Прикордонний наряд “Прикордонний патруль” (далі – патруль) призначений для охорони державного кордону поза пунктами пропуску, реагування на зміни обстановки, запобігання, виявлення, припинення злочинів та адміністративних правопорушень, протидію яким законодавством віднесено до компетенції Держприкордонслужби України, а також для перевірки несення служби інших прикордонних нарядів [3].

Сформована сукупність інформаційних ознак, яка представлена вище, дозволяє прикордонному наряду “Прикордонний патруль” ідентифікувати правопорушення і визначити його належність до конкретного типу та провести низку дій з припинення правопорушення. Аналіз результативності служби прикордонних нарядів указує, що не завжди дії мають позитивний результат. Базуючись на сукупності інформаційних ознак, пропонується певна послідовність дій прикордонного наряду залежно від типу правопорушення.

У разі виявлення особи, яка ймовірно незаконно перетнула державний кордон, прикордонному наряду “Прикордонний патруль” необхідно: запропонувати ймовірному правопорушнику надати документи, що посвідчують його особу;

провести його опитування (установочні дані, обставини вчинення правопорушення тощо);

завчасно вилучити речі, що можуть бути речовими доказами або заподіяти шкоду здоров'ю людей;

доповісти черговому центру управління службою (ЦУС) відділу час і місце виявлення особи, яка ймовірно вчинила правопорушення;

провести огляд місцевості (території, приміщень), де було виявлено правопорушника. Позначити місце виявлення слідів правопорушення та вжити заходів щодо їх збереження, організувати охорону місця події до прибуття адміністративно-оперативної групи (АОГ);

А у випадку необхідності конвоювання правопорушника у відділ необхідно:

запросити особу, яка ймовірно вчинила правопорушення, до підрозділу для з'ясування обставин правопорушення. У випадку відмови особи прямувати у визначеному напрямі, попередити її про те, що такі дії, відповідно до статті 185-10 КУАП кваліфікуються як злісна непокора законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника ДПС України, та доставити її до підрозділу [2];

з прибуттям до підрозділу доповісти старшому зміні прикордонних нарядів (СЗПН) про виявлене правопорушення та подальші свої дії;

за вказівкою СЗПН здійснити адміністративне затримання доставленої особи та оголосити їй про це;

доповісти про адміністративне затримання доставленої особи черговому ЦУС відділу для негайного повідомлення її родичів про місце її перебування. У випадку прохання затриманої особи повідомити власника відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган також доповісти про це черговому ЦУС відділу;

за необхідності провести особистий огляд правопорушників в окремому приміщенні;

за вказівкою СЗПН провести процесуальні дії у межах провадження в справах про адміністративні правопорушення:

запропонувати дати правопорушнику пояснення і, якщо він погодиться, відповідним чином їх оформити – такі пояснення викладаються

в протоколі про адміністративне правопорушення, або складається окремий документ. Роз'яснити правопорушнику його права і обов'язки, передбачені ст. 63 Конституції України та ч. 1 ст. 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення [1; 2];

зібрати пояснення у свідків правопорушення, якщо такі є;

перевірити, чи затримана особа не притягувалася до адміністративної відповідальності за однорідні правопорушення;

скласти такі процесуальні документи: протокол про адміністративне затримання; протокол особистого огляду, огляду речей та вилучення речей і документів; протокол про адміністративне правопорушення (за лежно від характеру правопорушення).

Крім процесуальних документів, скласти рапорт безпосередньому начальнику щодо дій за фактом виявлення ознак правопорушення і забезпечити складання таких рапортів військовослужбовцями складу патруля, які були задіяні у виявленні ознак правопорушення та затриманні ймовірного правопорушника. За потреби скласти схему місцевості (території, приміщень), де було вчинено і виявлено правопорушення.

При безпосередньому затриманні патрулем одиночного правопорушника або групи правопорушників законодавства про державний кордон:

провести особистий обшук правопорушників, вжити заходів до встановлення їх особи та провести детальне опитування (про обставини вчинення правопорушення, кількість можливих інших правопорушників, а також осіб, які надавали допомогу в незаконному перетинанні державного кордону, їх анатомічні особливості, наявність зброї, транспортних засобів та напрямок зникнення);

доповісти про обставини затримання черговому ЦУС відділу прикордонної служби;

якщо були вчинені порушення групою осіб або за допомогою організаторів та пособників, організувати їх переслідування та затримання;

вжити заходів щодо виявлення очевидців (свідків) події і з'ясування додаткових обставин правопорушення;

вжити заходів щодо організації збереження слідів правопорушення, охорони місця події та затриманих правопорушників;

з прибуттям на місце АОГ діяти за вказівками старшого групи;

про всі обставини вчинення правопорушення доповісти письмовим рапортом на ім'я начальника відділу прикордонної служби.

За умов затримання групи осіб, які незаконно перетнули державний кордон разом з особами, які надавали їм у цьому допомогу, патрулю необхідно:

провести особистий обшук, вжити заходів до встановлення осіб, які надавали допомогу у незаконному перетинанні державного кордону, та провести їх опитування на предмет встановлення обставин правопорушення, кількості можливих правопорушників, а також осіб, які надавали допомогу в незаконному перетинанні державного кордону, їх анатомічні особливості, наявність зброї, транспортних засобів та напрямок зникнення;

якщо отримані дані свідчать про можливість затримання інших правопорушників або злочинців, необхідно розпочати їх пошук, переслідування та затримання;

при організації охорони місця події особливу увагу звернути на виявлення та збереження слідів злочину.

Коли факт контрабанди очевидний, предмети контрабанди і контрабандист знаходяться біля державного кордону, патруль повинен:

провести затримання ймовірних правопорушників;

опитати про обставини вчинення контрабанди: предмет контрабанди, наявність інших співучасників, наявність зброї, транспортних засобів (тип, марку, модель, колір, дефекти, номер шасі, кузова, двигуна тощо, де знаходиться транспортний засіб);

вжити заходів до затримання транспортних засобів та провести їх огляд, виявити можливі схованки, вилучити та оглянути супровідні документи, записні книжки, різні записи та інші речові докази, що мають значення для справи;

організувати охорону місця події, осіб і предметів контрабанди;

доповісти про обставини затримання контрабанди черговому ЦУС відділу прикордонної служби;

опитати свідків-очевидців про час, місце, спосіб та інші суттєві обставини вчиненого правопорушення, кількість контрабандистів, прикмети правопорушників, їх напрямок руху (на якому транспорті – його особливості та ін.);

вжити заходів щодо виявлення інших свідків (очевидців) і з'ясування додаткових обставин, пов'язаних з контрабандою, про що доповісти черговому ЦУС відділу прикордонної служби;

з прибуттям на місце АОГ діяти за вказівками старшого групи.

А у випадку виявлення предметів контрабанди без наявності ймовірних контрабандистів патруль повинен:

доповісти черговому ЦУС відділу про обставини виявлення контрабанди або нічийного майна;

провести огляд виявлених предметів;

вжити заходів щодо організації збереження зазначених предметів, охорони місця події;

вжити заходів щодо виявлення свідків (очевидців) їх опитування і з'ясування додаткових обставин, які пов'язані з фактом контрабанди або виявленням нічийного майна;

опитати свідків-очевидців щодо встановлення правопорушників, які зникли;

з прибуттям на місце АОГ діяти за вказівками старшого групи;

про всі обставини події доповісти письмовим рапортом старшому зміни прикордонних нарядів.

Висновки. Здійснена робота дає можливість сформулювати такі висновки:

1. Дії правопорушників на державному кордоні характеризуються ознаками, які притаманні різним правопорушенням. Проаналізувавши їх та розподіливши за групами протиправної діяльності, створено сукупність інформаційних ознак. Останні повинні покращити можливості патруля щодо класифікації правопорушення та вибору методики дій.

2. Вивчення досвіду служби прикордонних нарядів та визначення сукупності інформаційних ознак правопорушень дало можливість узагальнити та структурувати послідовність дій прикордонного наряду "Прикордонний патруль" щодо запобігання або припинення правопорушення.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Напрямок подальших розвідок у даному напрямку можуть бути дослідження дій посадових осіб як підрозділів охорони державного кордону, так і органів охорони державного кордону відповідно до діючого Кримінального процесуального кодексу.

Матеріали статті можуть бути використані в оперативно-службовій діяльності відділів прикордонної служби.

Список використаної літератури

1. Конституція України: за станом на 12 квітня 2012 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: за станом на 7 січня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>.
3. Про затвердження Інструкції з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 29.12.2009 № 1040. – К. : АДПСУ, 2009.
4. Охорона державного кордону прикордонною заставою : навчальний посібник. – Ч. 2. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2003.

Рецензент – кандидат військових наук, доцент Залож В. В.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2013.

Березенський А. И. Основные признаки правонарушений и действия пограничного наряда “Пограничный патруль” при их выявлении

Изучение опыта службы пограничных нарядов и определение совокупности информационных признаков правонарушений дало возможность обобщить и структуризировать последовательность действий пограничного наряда “Пограничный патруль” по предупреждению или пресечению правонарушений.

Ключевые слова: *пограничный патруль, совокупность информационных признаков, типы правонарушений.*

Berezenskyi O. I. Principle features of law violations and activities of “Border Patrol” at their detection

Studying of service experience of border details and the basis of informative features of law violations enabled to summarize and structure the sequence of the border details “Border Patrol” on prevention or stopping of violations.

Keywords: *border patrol, basis of informative features, types of law violations.*